

Григорій Волинка**Енциклопедизм як засіб компонування різногалузевих знань у відносно єдину картину світу.**

Існує стійка ілюзія, що найповніше у культурно-історичному і світоглядному значенні своєї науки обізнані працюючі в ній науковці. Але забувається, поки вони продукують результати, займатись загальними питаннями ніколи. Бо такі заняття передбачають вихід за межі сфери, у яку занурений вчений. Інакше не діє ані рефлексія, ані герменевтична здатність, ані компаративні чи феноменологічні намагання, без яких загальна значущість ніколи не стане зрозумілою.

Залишається фізику чи біологу слідкувати і враховувати новації в техніці експериментування і спостереження, в нових математичних засобах обробки емпіричних результатів тощо. Тому в молодому віці представники конкретних наук дуже скептично ставляться до філософії. І вони цілком праві. Їх задача – просувати свою науку. Філософують лише ті з них, кого Бог обділив талантом. А коментуванням, тлумаченням і осмисленням їх здобутків нехай займаються професійні філософи. Успішні науковці звертаються до філософування у зрілому і похилому віці, коли підводяться підсумки і невгає питання: а що я зробив для людей? Не для вдосконалення якоїсь бомби, реактора, пластмаси, виведення особливо великого бройлера чи помідора, який ні за яких умов не псується, а саме для людей – для примноження їх віри, надії, любові. У такі критичні моменти «ЕПОХЕ» (епоха, з грець.- зупинка, намагання зв'язати нитки часів, супроводжувані інколи трагічно-болісними

роздумами) – вони трапляються і у індивідів, і у народів, виникає потреба

у цілісній картині світу. І її починають будувати, оскільки лише на тлі

такої картини стають зрозумілими факти і події у їх

людиновимірно-узагальненому смислі. Наукова картина світу не є

прерогативою окремих наук. Це – форма систематизації їхнього

світоглядного змісту, до пори прихованого за притаманними цим

наукам викладками. Цей зміст рафінує саме професійна філософія

науки. Підготовка «будівельних блоків» і компонування картини – її

сутнісна специфічна проблема.

Про картину світу написано досить багато. Особливо цікавились нею дослідники з бувшого СРСР, зокрема, київські філософи. В Києві була навіть школа «картинщиків», яку очолював П.С. Дишлевий.

Вона справила досить відчутний вплив на вчених інших регіонів, про що свідчать їх публікації та прилюдні виступи. Огляд опублікованих праць, присвячених науковій картині світу, або вміщуючих її розгляд поряд з іншими сюжетами, допомагає зрозуміти мотиви створення навчального курсу і підстави необхідності подальшого опрацювання предмета. По-перше, Міленіум вимагає розширити рамку картини світу.

В обіг увійшли щойно отримані наукові знання, які потребують включення до її композиції і закономірно деформують попередні композиційні схеми. По-друге, надто обмеженими сьогодні виглядають уявлення про картину світу як форму поєднання лише теоретичних знань]. А як бути, скажімо, з технічними знаннями, з технікою, що демонструє все більший вплив на світогляд і світ? Думаємо, їх також треба вводити у композицію, хоча це і вимагає додаткових принципів компонування картини. По-третє, всі наявні описи предмета були виключно фрагментарними. Те, що називали «картиною світу», насправді виявлялось зображенням механічних, фізичних, біологічних тощо реалій. У кращому випадку то були більш-менш повні зображення природи і соціуму. Сьогодні ж вимагає цілісного уявлення про світ, здатного сумістити не лише теоретичні й технічні знання, але й необґрунтовані гіпотези, впливові і шановані релігійні вірування і глибокі напрацювання релігійних діячів. Про них мають відати навіть атеїстично орієнтовані культурні науковці. Подолання вищеперерахованих обмежностей попередніх

напрацювань справді вимагає додаткових композиційних принципів.

Традиційно використовувані при компонуванні локальних картин засади тематичної, дисциплінарної, парадигмальної єдності знань потребують розширення. У своїй роботі над картиною світу XX ст. ми, окрім зазначених, вводимо в обіг принципи суперечності, доповняльності і діалектичного синтезу теоретичних, гіпотетичних, релігійних, технічних і буденно-практичних масивів інформації.

Вважаємо, що об'єднавчим началом усіх композиційних засад побудови універсальної картини світу є концептуально опрацьований енциклопедизм. На схилі минулого століття грекомовний термін «енциклопедизм» зі споконвічним змістом визначального атрибуту університетської

освіти перетворився в одне із затертих слів з виключно архаїзованим забарвленням. В ріку забуття Лету кануло і його сутнісне значення повноти та впорядкованості знань про світ, співпадаюче з глибинним смислом латинського слова «університас» - гармонійно впорядкованої і єдиної у своїй цілісності (латиномовне «уно») версії розуміння Всесвіту (Універсуму). Зневажливе ставлення до колись впливового

пізнавально – освітнього ідеалу сьогодні обертається багатьма

важконадолужуваними втратами. Зустрічаються вони і в методології систематизації наявних знань про світ, і у відборі наукових здобутків для освітньої трансляції, і у komponуванні узагальнених картин світу. Їхні прояви помітні також у сучасній освіченості переважної більшості університетських випускників. Навіть ті з них, хто щиро прагне отримати дійсно класичну освіту додатковими самостійними зусиллями, облишені всебічно-змістовних навчальних курсів і багато втрачають від куцих наявних посібників. Опрацювавши з півтора десятки гігабайтів інформації, дотичної

до змісту дисципліни, ми впевнелись у нагальній необхідності відродження втраченого. Щоби зробити і свій скромний внесок у потрібну сьогодні справу, створюємо більш-менш всебічний і цілісний опис головних природознавчих, суспільствознавчих, антропологічних і техніко-технологічних досягнень ХХ ст.. Пробуємо також хоча б ескізно зобразити сутнісні взаємозв'язки і взаємодії головних галузей наукових знань – їх взаємосуперечливість, взаємне покладання і взаємну обумовленість. Саме завдяки цим зв'язкам можлива інтегральна наукова картина світу. Більше того, завдяки їх присутності у всебічноосвіченому інтелекті тільки й можлива справжня наукова творчість. А для всебічної енциклопедичної освіченості, повторимось, потрібні відповідні навчальні курси, посібники і добре підготовлені викладачі. Цікаві і змістовні книги про досягнення окремих наукових галузей,

про фізичні, біологічні, космологічні картини світу є. / Перелік нещодавно виданих і доступних українському студентів джерел ми тут не наводимо. Вони представлені у моїх книгах про НКС, в третій частині щойно виданої, у розміщеному списку літератури./ Проте, зверніть увагу, їх викладки навряд чи узгоджуються з ідеалом універсальної інтенції енциклопедизму, з його корінним, а не похідним типу, «енциклопедія риб, гастрономії чи сексу», значенням. Пінистий потік різнобарвних «енциклопедій» змиває

серйозний сенс енциклопедизму. Він зробився знаком чогось недосяжного і непотрібного, своєрідним, колись почитаємим, а нині достойним

лише побиття і вигнання, ідолом. Легкість розлучення з надзвичайно впливовим у минулому пізнавально-освітнім орієнтиром принаймі насторожує. Хоча б з огляду на пропоноване взамін – активно впроваджувану сьогодні сукупність ідеалів вузької і ранньої спеціалізації в науках, на однієї, переслідуючу швидкий кар'єрний успіх, освіченість, на упереджений відбір складу і змісту університетських дисциплін тощо. Наслідки нових орієнтацій налице, як і напівскептично грайливі посмішки жартівників щодо чийогось «енциклопедизму». Що ж таке енциклопедизм і чи можна сьогодні

говорити про нього серйозно? Термін походить від грецького слова «енциклопедія». Воно –

двокореневе. В українській фонетичній транслітерації перший корінь набуває вигляду «енцикліос» і перекладається як «завершене, замкнене, зациклене на себе коло» відомостей, знань, уявлень, творів тощо. Другий корінь «пайдейя» - буквально «догляд за дитиною», ширше - виховання, освіта, формування культури людини. То ж виявляється, енциклопедизм зовсім не заслуговує на легковажну жартівливість. Бо несе у собі декілька надто важливих для відтворення безвідповідально розтрачених культурних надбань смислів, таких, як «повнота знань», «свідома перенадмірність змісту освіти», «незалежність науки і освіченості від прямолінійного прагматизму», «культурна всебічність» особи. Завдяки цим та іншим смислам, енциклопедичність була і завжди буде актуальною / = дієвою / культурною реалією.

Наскільки мені відомо, «Наукова картина світу ХХ ст.» як навчальна дисципліна ніде не викладається. Можливо, якимсь навчальним закладам вона і не потрібна. Хіба-що тим, де є

увесь універсум наук. Педуніверситети - саме такі ВНЗ. До того ж у них є великі переваги. Їх випускники завжди матимуть роботу за фахом. За будь-яких умов вони

навчатимуть дітей у середніх школах і значною

мірою від них залежатиме ставлення до соціально-гуманітарної,

природничо-наукової, техніко-технологічної складових змісту

середньої освіченості і вибір майбутніми абітурієнтами професійної

сфери. Але щоб належним чином спрямувати своїх майбутніх вихованців, сьогоднішній студент педуніверситету сам має добре орієнтуватись в системі сучасних різногалузевих знань про світ. В цьому йому допоможе наш курс. Окрім інформації про картину світу, він надасть аргументи на користь відродження цікавості школярів до фізики, математики, високих технологій тощо. Студентові педуніверситету його зміст допоможе глибше зрозуміти досягнення своєї предметної ділянки, оскільки забезпечить широкий контекстуальний фон, на тлі якого висвітяться найдрібніші деталі предмета, в освоєнні якого він спеціалізується. Виклад дисципліни підготовлено у відповідності з розробленою

автором програмою курсу «сучасна наукова картина світу».

Його зміст декілька років поспіль викладався в Інституті філософської освіти і науки НПУ імені М.П. Драгоманова, відображаючись

в таких дисциплінах ,як «Математична логіка», «Епістемологія»,
«Філософія науки», «Філософська антропологія», «Соціальна філософія»,
«Метафізика», «Наукова картина світу XX ст.» та ін. Я щиро вдячний за
дружню підтримку, допомогу і поради,
своїм колегам В.П.Андрущенко, Ю.Г.Кондратьєву, Н.Г. Мозговій,
М.В.Працьовитому, О.С.Падалці, С.М. Яшанову .